

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	25.09.2019
Received / Makale Geliş	22.07.2019	Published / Yayınlanma	27.09.2019

ANTİKÇAĞ'DA VE ORTAÇAĞ'DA RUH YAKLAŞIMLARI¹

THE APPROACHES TO SOUL IN ANTIQUITY AND MEDIEVAL PERIOD

Dr. Ufuk ÖZEN BAYKENT

Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı Bursa / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-9496-7922

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1397>

Reference: Baykent Özen, U. (2019). Antikçağ'da ve Ortaçağ'da Ruh Yaklaşımları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(42), 2668-2674.

ÖZET

Ruh kavramı felsefede bir insanın maddesel olmayan yönü veya özü olarak incelenir ve bireysellik ve insana dair olma nitelikleri atfedilir. Felsefe tarihinde ruh sözcüğü, zihin sözcüğü ile eş anlamlı olarak da kullanılmıştır. Antik Yunan'da ruh kavramı ile ilgili görüşler felsefede okullara ve dönemlere göre değişiklik göstermiştir. Epikürcüler beden gibi ruhun da atomlardan oluştuğunu iddia ederken Platoncular ruhun maddesel olmadığını ve tinsel töz olduğunu belirtmiştir. Aristoteles ise ruhun bedenden ayrılmayan bir biçim olduğunu ifade etmiştir. Felsefe tarihinde Antikçağ'dan günümüze kadar ruh kavramı felsefenin metafizik, insan felsefesi veya zihin felsefesi gibi alanları ile bağlantılı olarak sorgulanmıştır. Bu araştırma, ruh kavramının Antikçağ'da ve Ortaçağ'da nasıl kavramlaştırıldığını dönem filozoflarına göndermede bulunarak incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ruh, Antikçağ, Ortaçağ, Plato, Aristoteles, Zihin

ABSTRACT

The concept of soul is studied as the non-material aspect of human beings and as an essence. It has been attributed the qualities of individuality and humanely. In the history of philosophy, the word "soul" has been used synonymous with "mind". The views about the concept of soul has changed according to the schools and philosophical periods by Ancient Greeks. Epicureans argued that the soul consisted of atoms just like the body while Platonists proposed that the soul is not material and is incorporeal substance. Aristotle put forward that the soul is a form united with the body. The concept of soul has been investigated in the history of philosophy from Antiquity until today in relation with metaphysics and the philosophy of mind. The present study aims to investigate how the conception of soul was in Antiquity and Middle Ages with reference to the philosophers of the eras.

Keywords: Soul, Antiquity, Medieval Period, Platon, Aristotle, Mind

1. GİRİŞ

5. Yüzyılın sonlarında Sokrates'in ölümüne kadar ruh canlı olan şeylerin ayırt edici özelliği olarak düşünülmüştür. Bu özellik, duygusal durumların öznesi ve plan yapma ve pratik düşünmeden sorumlu olan ve cesaret veya adalet gibi erdemlerin taşıyıcısı olan olarak görülmüştür. Zaman içinde ruh daha geniş bir kavramsallaşma yaşamıştır ve sadece düşünme, algılama veya isteme gibi zihinsel veya psikolojik işlevlerden sorumlu olarak görülmeyen aslında yaşayan bir organizmanın gerçekleştirdiği tüm fonksiyonlar için hayati bir öge olarak iddia edilen bir hal almıştır.

Kutlusoy'a göre Antik dönemde ruh soruşturmaları, Platon'un ruhun nasıl bir doğaya sahip olduğunu peşine düşmesiyle başlar (Kutlusoy, 2014a: 338). Platon, ruhun ölümsüzlüğü ve göçerliği, hareket ilkesi

¹ Bu makale, "Chomsky'nin Bilişselci Dil Yaklaşımının Yabancı Dil Eğitiminde Uygulanabilirliğine İlişkin Bir Soruşturma" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

oluşu ve üçlü yapısına dair görüşlerini ortaya koymuştur. Ruh düşüncesi, Aristoteles'te ruh bedenle birlikte ele alınmıştır. Geleneksel zihin felsefesinde klasik ruh yaklaşımları Ortaçağ'da da, Platon ve Aristoteles'ten devralınan şekilde ilerlemiştir. Ruh kavramından zihin kavramına geçiş Descartes ile gerçekleşir. Descartes ile birlikte artık zihin kavramı zihin-beden düalitesi olarak ortaya konmuştur. Modern dönem zihin soruşturmaları çerçevesinde iki ana yaklaşım gündeme gelmiştir: ikici (düalist) yaklaşım ve özdekçi/maddeci (materyalist) yaklaşım. Bu çalışma, Antikçağ'da ve Ortaçağ'da ruh kavramının ele alınışlarını incelemektedir.

2. KLASİK RUH YAKLAŞIMLARI

Homeros'tan 5. Yüzyıl sonuna kadar "ruh" sözcüğü oldukça belirgin semantik bir açılım yaşamıştır. Yaşayan şeyleri ölü olanlardan ayıran olmanın ötesinde ruh bilişsel veya duygusal pek çok etkinlik ile ilişkilendirilmiştir. Bunun yanı sıra cesaret, adalet veya ölçülülük gibi erdemlerle bağlantılı olarak nitelendirilmiştir. Homeros'un şiirlerine bakıldığında "ruh" sözcüğünün bağlantılı da olsa iki şekilde kullanıldığını görülmektedir. Ruh bir tarafta savaşta insanın tehlikeye attığı veya kaybettiği şeydir. Diğer yanda ise ruh, ölümlerle birlikte vücuttan ayrılan ve ölen kişinin bir imgesi veya gölgesi olarak yaşam sonrası varlığını sürdürmek için ahirete giden şey olarak düşünülmüştür.

Klasik dönem ruh düşüncesi, Platon'un ve Aristoteles'in ruh üzerine soruşturmalarına ek olarak Ortaçağ'daki ruh anlayışı ile biçimlenmiştir. Platon ruhun doğası, kısımları ve işlevleri, ruh-beden ilişkisi, ruhun kaderi üzerine soruşturmalar yürütmüştür. Platon, ruhun ne olduğunu açıklamanın mümkün olmadığını, ancak onun neye benzediğinin incelenebileceğini vurgulamıştır. Tıpkı Platon gibi, Aristoteles'de ruhun bilgisine ulaşmanın önemini ve güçlüğünü vurgulamıştır. Ruh bir varlık sınıfına yerleştirme çabası ile yola çıkan Aristoteles, onun niteliksel mi, yoksa niceliksel mi olduğu yönünde irdemelerini sürdürmüş ve ruh hakkında ulaşabileceğimiz bilginin diğer bilgiler arasında nereye konabileceğine de dikkat çekmiştir. Ortaçağ'da da Antikçağ filozoflarından Platon ve Aristoteles'in ruh üzerine olan görüşleri sürdürülmüştür. Bu dönemde yeni-Platoncu anlayışın ruhun ölümsüzlüğünü Hıristiyanlık çerçevesinde benimsediği ve ruhun özdek dışı olduğu fikrinin de kabul edildiği görülür.

3. ANTİKÇAĞ'DAKİ RUH GÖRÜŞLERİ

Platon'un ruha ilişkin görüşü Pythagorasçılığın ruh anlayışında kök salar. Pythagorasçı ruh ve ahlak anlayışı ruhun bedenden bağımsız ve farklı bir doğaya sahip olduğunu vurgularken ölümsüz ruhun bir insandan diğerine veya hayvana geçerek göç edebildiğini öne sürer. Platon'un ruhun ölümsüzlüğü ve göçerliğine dair görüşlerinin Pythagorasçı anlayıştan esinlendiği görülmektedir (Kutlusoy, 2014a: 340).

Ruhun doğasını, onun neye benzediğini açıklamayı hedefleyen Platon, ruhun ölümsüz olduğunu iddia etmiştir. Platon'un ruha ilişkin görüşleri onun *Phaidon*, *Phaidros*, *Timaios* ve *Devlet* eserlerinde ortaya çıkmıştır. *Phaidon*, *Phaidros* ve *Devlet* gibi ilk metinlerinde ruha ilişkin oldukça katı bir kuram ortaya koyarken, *Timaios* gibi ileri dönem diyalogunda daha yumuşak, esnek bir kurama yöneldiği görülür. Ölümsüz olduğunu belirttiği ruh, Platon'a göre, özü gereği bir hareket ilkesidir. Canlı varlıklarda bulunan ruh, onları kendi iradeleriyle, kendiliklerinden harekete geçiren ilkedir (*Phaidros*, 245d-e). Hareket ile sadece fiziksel yer değişimi anlaşılmalıdır. Arzu duymak, hatırlamak veya düşünmek de bir tür harekettir (Arslan, 2008: 362-363).

(...) bütün gök cisimleri kendiliğinden bir harekete sahiptirler, dolayısıyla canlıdırlar. Hatta sadece canlı olmakla kalmazlar; gök cisimlerinin, yani gezegen ve yıldızların aynı zamanda akılları, zihinleri (nous) vardır. O halde onların ruhları da vardır. (...) Aynı şekilde Platon'un evrenin kendisinin bütünü itibariyle canlı olduğuna, hem de en mükemmel bir canlı olduğuna, böylece bir akıl ve ruha sahip olduğuna inandığını da biliyoruz. Platon bu ruha "alem ruhu" adını vermekte ve yine bildiğimiz gibi ona mümkün olan en mükemmel bir hareketi, kendi eksenini etrafında dönme hareketini atfetmektedir (Arslan, 2008: 363).

Ruh, hareketin ilkesi olarak cansız nesnelere de hareket ettirendir. İnsanlar, hayvanlar, gök cisimleri ve evren birer ruha sahiptirler. Hareket, bir ilke olarak hiçbir şeyden doğmamıştır ve ne yok olması ne de yeniden doğması mümkündür. Meydana gelmek ancak bir hareket sonucu mümkün olduğuna göre, bu durum yine hareket ilkesinin varlığını gerekli kılacaktır. Yani ruh, Platon'a göre doğası itibariyle ölümsüzdür. Platon ruhun ölümsüzlüğü ile ilgili olarak *Phaidon* diyalogunda şöyle söyler:

Ölülerin ruhu Hades 'te midir? Yoksa başka bir yerde midir? Eski bir anlatıma göre ruhlar ölümden sonra dünyayı terk ederler ve yeraltına inerler. Daha sonra da geri dönerler. Yaşayan insanlar ölülerden doğuyorsa, ruhlarımızın orada olduğunu söylemek gerekir. Çünkü orada olmasalar yeniden dünyaya gelmezlerdi. Yaşayan insanların ölülerden doğduklarını göstermek onların var olmaya devam ettiklerinin ispatıdır (70c-d).

Platon ruhun ölümsüzlüğüne *Devlet*'in Onuncu Kitabı'nda da değinir. "Ruhu ne kendini taşıyan kişideki ne de dıştaki yabancı, hiçbir hastalık (melanet) yıkamıyorsa ebedi olması şarttır. Ebediyse ölümsüzdür." (610e-611a).

Platon'da ruhun ölümsüzlüğü ve göçerliği düşüncesi, onun bilgiye dair görüşünü de etkilemiştir. Ruhun göçerliğinin sonucu olarak ruh daha önceki dünyaya gelişlerinde edindiği bilgilerin anılarını saklamıştır ve onları hatırlamaktadır. Yine *Phaidon*'da ruhun ölümsüzlüğü ve bilgi arasında şu şekilde bir ilişkiden söz eder: "Bu bilginin bir hatırlama olduğuna inanır mıyız? Şunu söylemek istiyorum: Birisi bir şey duyduğunda ya da gördüğünde sadece o şeyi görmek ya da duymakla kalmaz; o kişinin aynı zamanda algıladığı şey dışında başka bir şeyi daha düşündüğü ve düşündüğü şeyi de hatırlamaya çalıştığı söylenemez mi?" (73c-d).

Ruh duyulur varlıklardan doğası, içeriği veya tözsel yapısı bakımından farklı olacaktır. Ruh maddesel olmayan tinsel bir tözdür. Beden ruh için adeta bir hapisanedir. Platon, *Phaidros* diyalogunda ruhun beden içindeki varlığını, bir istiridye kabuğunda sıkışmışlığa benzetir (250c). Beden, ruha kendini gerçekleştirme için yardımcı olmak bir yana, onun için bir engeldir. Ölüm ile bedenden ayrılan ruh artık kurtuluşuna ulaşmıştır. Ruh ve beden ilişkisine bakıldığında, ruh bedenden bilgi ve ahlak açısından daha üstündür. Ruh bedene emirler verecek, onu yönlendirecek, ahlaken doğru olana teşvik edecek olandır. Fakat burada iki farklı yapıya sahip varlığın birbiri üzerinde nasıl etkide bulunabilecekleri sıkıntısı doğmaktadır (Arslan, 2008: 366-369).

Platon *Devlet*'te bir devleti meydana getirecek üç sınıftan bahseder. Platon bu sınıfları toplumsal birliği sağlam bir zemine oturtmak adına gerekli görmüştür. Platon'a göre, ilk olarak, toplumun temel ihtiyaçlarının karşılanması üretici sınıfın varlığını gerektirir. Öte yandan bir toplumun ürettiklerinin yeterli olmaması durumu diğer toplumların mallarına ve varlıklarına göz dikmesini ve toplumlar arasında savaş çıkmasını doğuracaktır. Bu savaş durumları ile baş edebilmek muhafızlar sınıfını gündeme getirmiştir. Son olarak, toplumun dayanışma halinde varlığını sürdürebilmesi için de teşkilatlanmış bir yönetici sınıfını gerektirmiştir. Görüldüğü üzere Platon'un sınıfları, toplumu ayırtmaktan çok dayanışma ve görev paylaşımını sağlama hedefindedir. Platon *Devlet*'te devleti meydana getirecek sınıfları düşünürken, insan davranışlarıyla insanı meydana getiren farklı kısımlarla benzerlik kurmak istemiştir. İnsanın bilgi edinmenin yanı sıra, cesaret, öfke, kırgınlık gibi davranışlar sergileme ve yeme-içme, çiftleşme gibi iştahla ilgili davranışlar sergileme şeklinde üç farklı davranışa sahip olduğunu düşünen Platon, üç ayrı eylem biçimi için üç ayrı ilke ile hareket ettiğimizi savunur. Bunlar aklımız, irademiz ve arzu veya iştahımızdır (439c-e).

Platon *Phaidros* diyalogunda verdiği arabası örneğiyle ruhun üç kısmını açıklamaya çalışmıştır. Birisi iyi huylu, diğeri ise kötü huylu olan atlardan ilki iradeyi, ikincisi iştah veya arzuyu temsil eder. Bu arabayı süren arabacı ise akli temsil etmektedir. Burada iyi huylu at ile temsil edilen iradenin ya akla uygun davranıp hakikatler dünyasına yönelmesi ya da iştahı takip edip arabayı aşağı çekmesi ve onun düşmesine sebep olması sonucu çıkacaktır (246b).

Platon *Timaios* diyalogunda ise üç kısımlı ruh betimlemesini daha da ileri götürerek ruhun bu kısımlarına denk gelen bedensel organları da ortaya koyar. Ruhun akıl yanı beyin veya kafaya, ruhun irade yanı göğüs bölgesine ve ruhun iştah yanı ise karın bölgesine uygun gelmektedir. Öte yandan bedenden tamamen farklı tutulan ruhun nasıl olup da bedende belli yerlere denk gelebildiği şaşırtıcıdır. Ruhun ölümsüzlüğü konusunu ruhun kısımları ile bağlantılandırdığımızda Platon'un ruhun akıllı kısmının ölümsüzlüğüne inandığını söyleyebiliriz. Ayrıca ruhun hareket ilkesi olduğu düşüncesi çerçevesinde ruhun kısımlarına yaklaşacak olursak, ruhun kısımları ile kastedilenin ruhun eylemleri veya işlevleri olduğu görülebilir (69c-e).

Sonuç olarak, Platon için ruh üç parçadan oluşmuştur: akıl, irade ve iştah. Akıl ve iştah birbirine karşıt eylemleri gerçekleştiren parçalardır. Akıl ruhun en yüksek ve üstün parçasıdır ve bireyin iyiliğini gözetme hedefinden dolayı iştah ile karşı karşıya gelir. Aklın işlevi iyiyi ve kötüyü ayırarak, ruhun iyi

olana doğru yönelmesini sağlamaktır. Bir anlamda bu iki parça insan ruhunda hep olan çatışmayı gösterir niteliktedir (Cevizci, 2011: 101-102).

Platon'un ruhun ölümsüzlüğü, hareket ilkesi olarak varoluşunu, göçerliği ve kısımlarına dair görüşlerinden sonra Aristoteles'in ruh üzerine ortaya koyduklarını incelemekte fayda vardır. Aristoteles'te Platon'dan farklı olarak insan, ruh ve bedenin bileşimidir ve onlar insanda ayrılmaz birer parça olarak vardırırlar. Aristoteles insana özgü nitelikleri ayrıntılı olarak *De Anima*'da betimlemiştir. Aristoteles buradaki ana meselesinin ruhun neliğini, özel doğasını ve niteliklerini belirlemek olduğunu ifade eder. Ruhun bölünebilir olup olmadığı, işlevlerinin neler olduğu, öfke, arzu, mutluluk gibi duygulanımların ve hatta düşüncenin salt ruhun mu yoksa ruh ile bedenin ortak duygulanımları mı olduğu, yoksa bedenin ortadan kalkmasıyla ruhun da yok olup olmayacağı onun araştırma konularıdır (*Ruh Üzerine*, 1. Bölüm).

Aristoteles'in ruh görüşünün kökenini Demokritos'un varlık anlayışında bulmak mümkündür. Demokritos atomcu madde anlayışını savunmuş ve atomların, her şeyin kendisinden meydana geldiği bölünemez fiziksel gerçeklikler olduklarını ifade etmiştir. Atomlar şekilleri veya boyutları bakımından birbirlerinden farklılık göstermelerine rağmen bölünemez, parçalanamaz olmaları ve yer kaplamaları bakımından aynıdırlar. Demokritos'a göre duygu, zihin veya ruh gibi madde dışı olduğu sanılan şeyler bile aslında maddi bir temele dayanır. Demokritos'a göre var olan yalnızca maddeden oluşur. Bu anlamda özdekçiliğin zihin felsefesindeki kökenini Demokritos'a dayandırmak hata olmayacaktır. (Kutlusoy, 2014b: 343, 344)

Aristoteles'in ruh görüşü Demokritos'un anlayışından etkilenmiştir. Aristoteles'e göre ruh bir tözdür. Tözün üç anlamından söz edilebilir: Madde, form ve madde ile formun birleşimi. Form ise, bir yeti ve bir yetinin uygulanması şeklinde iki anlama gelir. Ruh formdur, beden ise ruhun maddesi, kuvvesidir.

O halde her ruh türüne uygulanabilir genel bir tanım formüle etmek zorundayız, ruhun doğal ve organize olmuş doğal bir cismin ilk entelekhia'sı olduğunu söyleyeceğiz. – Bu nedenle ruh ve bedenin tek bir şey olup olmadığını araştırmak zorunda değiliz; aynı şekilde bunu ne balmumu ve iz için; ne de genel olarak herhangi bir şeyin maddesi ve biçimi için yapamayız. Çünkü Bir ve Varlık pek çok anlamda alınabilir; fakat onların temel anlamı entelekhia'dır (Ruh Üzerine, 412b).

Aristoteles'e göre ruh bedene içkindir ve ondan ayrılamaz. Durağan olmayan ruhun biçimlendirici bir gücü vardır. İnsan, bitki veya hayvanı diğer varlıklardan farklı kılan onların ruha sahip olmalarıdır. Ruh canlı olmakla ilgili, beslenme, büyüme ve üreme gibi tüm işlevlerden sorumludur. Aristoteles ruh ve beden arasındaki ilişkiyi, heykel ve formu arasındaki ilişkiye benzetir. Nasıl ki heykelin, formundan ayrı düşünülmesi mümkün değilse, ruh da bedenden ayrı düşünülemez. Yani ruh ve beden ilişkisi, madde-form ilişkisidir. Burada gizil bir olanağın varlığa gelmesi durumu söz konusudur.

Ruh canlı bedenin nedeni ve ilkesidir. Bu "neden" ve "ilke" terimleri pek çok şeyi kabul eder; fakat ruh belirlediğimiz üç kipe göre aynı biçimde nedendir; o, gerçekte hareketin kaynağıdır, ruh amaçtır ve canlı cisimlerin biçimsel cevheri olarak nedeni açıklar; çünkü herşey için varlığın nedeni biçimsel cevherdir. Oysa bütün canlı varlıklarda, onların varlıklarını oluşturan şey hayattır; hayatlarının nedeni ve ilkesi ruhtur. Bundan başka bilkuvve (güç halinde) varlığın biçimi entelekhia'dır. Yetkin fiil. Ruhun erek olduğu açık olduğu gibi, neden olduğu da açıktır. Aynı şekilde gerçekte tabiat gibi, zeka da herhangi bir şey için hareket eder ve bu şey ereğidir (Ruh Üzerine, 415b10-20).

Ruhun bedenden ayrı bir varlığa sahip olması söz konusu değildir. Platon'un ruh düşüncesinde ise tam tersi biçimde ruh, bedenden önce de sonra da vardır. Aristoteles ruh-beden ilişkisini, madde-form ilişkisine benzetmesini göz ve görme örneği ile açıklar. Gözün biçimsel özü görmeyen ve görmeyen bir gözün, artık göz olarak kabul edilemeyeceğini ifade eder. Benzer biçimde, ruh da bedenin bilinç halleridir. Ruh sayesinde beden eylemde bulunur.

Ruh, yaşamı açıklamamız için gerekli olmakla birlikte, Aristoteles'e göre aynı zamanda sınıflandırılan bir şeydir. Ruhun üç düzeyi farklı yeteneklere sahiptir. Arslan bu konuyu bir hiyerarşi meselesi olarak ifade eder ve hayata sahip olan varlıkların, yani bitkilerin, hayvanların ve insanların varlık olarak birbirinden farklı düzeylerde olduklarını ve buna bağlı olarak onların farklı derecelerdeki ruhlara sahip

olduklarını ifade eder (Arslan, 2007: 216). En alt düzeydeki ruh ilkel olan, bitkisel ve besleyici olandır. Bu alt seviyedeki ruh büyüme, beslenme ve üreme gibi işlevleri içerir. Besleyici ruh insan, hayvan ve bitki için ortak olmakla beraber bitkiler yalnızca bu alt seviyedeki ruha sahiptir.

Ruhun yetileri, sözünü ettiğimiz bütün yetiler, söylediğimiz gibi, bazı varlıklara aittir. Diğer varlıklar yetilerden bir bölümüne, nihayet diğerleri tek birine sahiptir. – Sıraladığımız yetiler, beslenme, isteme, duyma, hareket etme ve akıl yürütme yetileridir. – Bitkiler yalnız beslenme yetisine sahiptir; diğer varlıklar buna ve ayrıca duyumlama yetisine sahiptir ve duyumlama yetisine sahip oldukları takdirde, isteme yetisine de sahiptirler; çünkü iştahın, cesaretin ve iradenin kaynağı isteme yetisidir; oysa hayvanların hepsi hiç olmazsa duyardan birine, yani dokunmaya sahiptir ve duyumlamanın olduğu yerde hem haz ve elem, hem haz ve eleme neden olan şey de vardır ve bu hallere sahip varlıkların iştahı da vardır; çünkü iştah hoş gidenin istenilmesidir (Ruh Üzerine, 414a-30).

İkinci tür/düzyen ruh duyuşal ruhtur ve insanlar ve hayvanlarda bulunur. İnsanlar ve hayvanlar, bitkilerden farklı olarak, duyuşlar sayesinde etrafındakileri algılayabilir, farkına varır, onlara tepki verir ve mekan içinde yer değiştirebilirler. Fakat Aristoteles'e göre hayvanlardan farklı olarak insan akıllı kullanarak hareket eder. Bilimsel çalışmalar yürütebilir, felsefi problemler üzerine düşünebilir veya tanrının varlığı üzerine sorgulamalar yapabilir. O halde insanlarda hayvanlardan farklı olarak üçüncü tür/düzyen olan akıllı ruh vardır. İnsanın ruhu aklın (*nous*) bir taşıyıcısıdır. Böylelikle insan ruhunun, besleyiciliğin yanı sıra duyuşsama, algılama ve düşünerek yargıda bulunmayı da kapsayacak biçimde en üst düzeyde varlığı söz konusudur.

4. ORTAÇAĞ'IN RUH ANLAYIŞI

Ortaçağ felsefesinde hiçbir konu insan doğası kadar popüler olmamıştır. Tartışılan sorunlar arasında ruhun doğası, ruh ve zihin arasındaki bağlantı, duyuş ve aklın işlemleri, insan özgürlüğünün sınırları yer alır. İnsanların bir ruha sahip oldukları ama yalnızca ruhtan değil, ruh ve beden birleşiminden ortaya çıkan bir varoluşa sahip oldukları yönünde ortak bir görüş vardır. İnsan ruhunun maddesel olmadığı ve Tanrı tarafından yaratılmış olduğu düşüncelerinde de bir uzlaşma dikkat çeker (Pasnau, 2007: 208).

Ortaçağ felsefesi bir anlamda klasik pagan felsefesi, ağırlıklı olarak Grek ve Roma felsefesinin yeni Hıristiyanlık dini ile birleşmiş biçimine benzemektedir. Klasik felsefi görüşlerin bir kısmı Hıristiyanlığın pek çok öğretisine uygun değildir. Yeni dini öğretilerin, eldeki felsefi gelenek ile nasıl bağdaştırılacağı güç bir mesele olmuştur. Bunlardan birisi de ruh ile ilgili olan felsefi görüşlerdir. İlk bakışta Platoncu gelenek, erken Hıristiyan görüşe hitap eder gibi görünmektedir. Platoncu görüş ruhun ahlaki gelişimi ile yakından ilgili olması bakımından ve ruhun ölümden sonra bedenden ayrı olarak da var olabilmesi konusunda Hıristiyanlığa uygun görünmektedir. Öte yandan Hıristiyanlıkta bir Platoncu için pek bir anlam ifade etmeyen önemli bir yön vardır. Bu da dünyanın sonunda ölümlerin tekrar hayat bulması doktrindir. Platoncu reenkarnasyona inanırken, ruhun tekrar bedene girişi ile ilgili özel bir teorik problem tespit etme gereği duymamıştır. Fakat bir Hıristiyan için yeniden diriliş beklenilesi ve iyi olduğu düşünülen bir şeydir. Ruhun bedende hapsoldüğü görüşüne inanan bir Platoncu için yeniden hayat bulma hiç de sevilerek beklenilesi bir durum değildir. Bir Hıristiyan, ne tam anlamıyla Platoncu ne de Aristotelesçi bir ruh yaklaşımına sahip olabilir ama onlardan alınan bazı görüşlerin yine de sürdürüldüğü görülmektedir (Spade, 2013).

Ortaçağ filozoflarından Augustinus gerek Platoncu gerekse Aristotelesçi ruh görüşlerinden etkilenmiş olan filozoflardan birisidir. Augustinus, ruhun akılla donatıldığını ve onun bedeni yöneten bir töz olduğunu ifade etmiştir. Platon'un *Phaidon* diyalogunda ifade ettiği değişmeyen ruhun etkin biçimde kendi kendine hareket ettiği, değişebilen bedenine ise ruh tarafından hareket ettirildiği düşüncesine katılmaktadır. Ruh bedenden daha üstün bir tözdür ve ruh yöneten akılken, beden ölümlü ve maddesel olandır. Augustinus, Aristoteles ile benzer biçimde bedeni yaşatanın ruh olduğuna inanır ve işlevlerine göre dört tür ruhtan söz eder. Birincisi insan ve hayvanlarda bulunan *animadır*. İkincisi sadece insana ait olan *animustur*. Bilgeliliği, düşünsel bilgiyi ve bilimi içeren *mens* insana ait ruhun en üstün tarafıdır. Bu ruh türlerinin en üstünde ise *spiritus* dediği akıl veya ruh anlamında bir kavram yer alır. Augustinus, Platon ile benzer biçimde, ruh ve bedeni bağımsız birer töz olarak görür ama öte yandan bedende hapsolan bir ruh fikrine de karşı çıkar (Gödelek, 2011: 50-51).

Pasnau, genel olarak Skolastik düşüncede ruh-beden ilişkisine dair görüşleri iki temel kategoride ele alabileceğimizi belirtir. İlk olarak insanları, madde ve bir dizi formdan meydana gelen birleşik yapılar olarak kabul eden düşünce vardır. Başlangıçtaki form haline gelmemiş madde, yani ilk madde, maddesel bir form ile şekillenir ve bu form-madde birleşimi daha sonra bir ileri derecede form ile tekrar şekillenir ve sonuçta nihai olan rasyonel ruha ulaşılır. İkinci olarak rasyonel ruhun, insanın tek tözsel formu olduğunu savunan teoriler karşımıza çıkmaktadır. Bu rasyonel ruh, bedeni şekillendirir ve yaşam ile bağlantılı olan tüm güçlerin oluşumunu sağlar. Bu üniteriyen görüş ilk kez Aquinas tarafından dile dökülmüştür (Pasnau, 2007: 211).

Augustinus insan doğasını anlamak için kişinin dışarıya değil, içine yönelmesi gerektiğini, çünkü gerçekliğin insanın içinde yattığını belirtir. Zihnimizi bilmemizin yolu içimize doğru bakmaktan geçer, çünkü zihnimiz, düşüncemiz, içimizden geçenler ve kavrayışımızdan başka bir şey değildir. Zihne yaklaşımda bu içe yönelen, birinci tekil kişi yöntemi yüzyıllarca Batı felsefesine egemen olmuştur (Pasnau, 2007: 209).

Augustinus'a göre insan ruhu maddesel olmayan bir ilkedir ve bedene yaşam verir. Bunun da ötesinde maddesel olmayışı ve tözselliği onun ölümsüzlüğünü garantileyen niteliklerdir. Bu anlamda Platon'un *Phaidon* diyalogunda vurguladığı ruhun ölümsüzlüğü ve yaşamın ilkesi olduğu düşüncesine atıfta bulunur. Aynı zamanda Augustinus, insan ruhunu hayvan ruhundan ayırır. Hayvan ruhunun duyumsama gücüne sahip olmasına rağmen akıl yürütme ve bilme gibi yetilere sahip olmadığını belirtir. Augustinus'un ruhun Tanrı tarafından yaratıldığı düşüncesinde olduğu kesindir ama bunun zamanı ve kökeninin biçimi hakkında net bir argüman ortaya koymaz. Platon'un ruhun hataları yüzünden cezalandırılması için bedene konduğu düşüncesine ise karşı çıkar (Copleston, 1993: 78-79).

Ruh ile ilgili düşüncelerine başvuracağımız bir diğer Ortaçağ filozofu, Skolastik felsefenin önemli temsilcilerinden olan Thomas Aquinas'tır. Felsefesi hem yeni Platonculuktan hem de Aristoteles'ten izler taşır. Özellikle Aristoteles'in düşüncelerini Hıristiyan inancıyla bağdaştırmaya çalışmıştır. Aquinas'ın yola çıkış noktası beden ile birleşik olan ruhun maddesel şeyleri nasıl bildiği konusudur. İki tür bilgiden söz eder: duyum bilgisi ve kuramsal bilgi. Aquinas'a göre maddesel şeylere dair duyularımızla farkına varabildiğimiz bilgi ruhun akılsal tarafının ürünüdür. Bilgi akılda bulunur. Kuramsal bilgiye önsel olan ve oluş bakımından ondan önce gelen ise duysal bilgidir. Tanrının bilgisini elde etmenin ön koşulu da yine duysal deneyimdir. İnsan zihninde doğuştan hiçbir bilgi olmadığı gibi, Tanrının bilgisi de yoktur. Zihnin soyutlama yapma gücü vardır ve anlama zihnin bir olanağıdır. Varolmanın bir koşulu da anlama edimidir. Hakikatin bilgisine ulaşmak da akılsal ruh ile mümkün olacaktır. Akıl dışsal nesnelerin suretleri olan imgelerden hareket ederek soyutlama etkinliğinde bulunacaktır. Bu açıdan Platon'dan farklı olarak Aquinas, bilginin başlangıç noktasının maddesel şeyler olduğunu ve ruhun bedenden ayrı bir varoluşunun olamayacağını belirtir. Aquinas, Aristoteles'in ruhun bedeninin formu olduğu ve üç farklı düzeyde ruhtan bahsedilebileceği düşüncesine katılır (Gödelek, 2011: 52-53).

Aquinalı Thomas bedeninin formu olarak ruhu, nebati, duysal ve akli ruh olarak üç farklı düzeyde ele alır. Bunlardan bir canlı türü olarak bitkileri tanımlayan ya da belirleyen nebati ruh, Aquinalı Thomas'ta üç ayrı güçle karakterize olur: Beslenme, büyüme ve üreyip çoğalma. Aralarında ilerledikçe artan bir karmaşıklık düzeni bulan bu üç gücün belirlediği nebati ruhun üzerinde ise hissetme veya duyumlama gücüyle karakterize olan duysal ruh bulunur. Duysal ruhta, Aquinalı Thomas, ayrı ya da müstakil fakülte veya duyum güçlerinin bulunduğunu söyler. Örneğin bir köpek görme ya da işitme gibi dış duyumlara veya duysal güçlere, duysal bellek benzeri içsel güçlere sahiptir. Bütün bunlar duysal yaşam düzeyinin parçası olup, varoluşları için organizmanın varoluşuna ihtiyaç duyarlar. (...) Akli ruh iki farklı güç ya da yetiyle karakterize olur: Dünyayı ya da nesnelere bilen yeti olarak irade. Bu iki yetinin birbirinden ayrı fakat birbirine karşılıklı olarak bağımlı olduğunu öne süren Aquinalı Thomas'a göre, istediğimiz şey bildiğimiz şeyi belirler (Cevizci, 2011: 347).

Aquinas, Platon'dan farklı olarak, ruhun bedende hapsolmuş bağımsız bir töz olduğunu düşünmez. Aquinas'a göre bireysel insan bir tözdür ve beden ile ruhun birlikteliğinden oluşmuştur (Gödelek, 2011: 53). İnsan denen birleşimde tek bir tözsel form vardır. Bu tözsel form akılsal ruhtur. İnsan varlığı bir

birlikteliktir ve tözsel formların çokluğundan bahsedilmesi durumunda bu birlik bozulacaktır. İnsan ne tek başına ruh, ne tek başına bedendir. İnsan ruh ve bedeninin biraradalığının oluşturduğu bileşik bir tözdür. Bu noktada Aristoteles ile aynı fikirde olan Aquinas insan tözünün uyumuna vurgu yapar (Copleston, 1993: 375). Görüldüğü üzere Ortaçağ düşüncesinde ruh-beden ilişkisi, Platon ve Aristoteles'in ortaya koyduğu biçimde başlamış ancak bazı noktalarda Hıristiyan öğretilerine bağlı olarak onlardan uzaklaşmıştır.

5. SONUÇ

Bu araştırma ruh kavramının felsefe tarihinde nasıl sorgulanmaya başladığına açıklık getirmeyi hedeflerken zihin felsefesi alanının temel probleminin ilk olarak nasıl ele alındığını da gözler önüne sermiştir. "Ruh" kelimesinin yerini Çağdaş Felsefede "zihin" kelimesi almıştır. Bu nedenle de aslında ruh kavramının incelemeleri zihin felsefesinin kökeni olarak da görülebilir. Araştırma, öncelikle Antikçağda Platon ve Aristoteles tarafından ortaya konan birbirine zıt ruh görüşlerine odaklanmış sonrasında ise Ortaçağda benzer tartışmaların tekrarlandığını da gözler önüne sermiştir.

KAYNAKÇA

- ARİSTOTELES (2001), *Ruh Üzerine*, çev. Zeki Özcan, ALFA, İstanbul.
- ARSLAN, A. (2007), *İlkçağ Felsefe Tarihi: Aristoteles*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, A. (2008), *İlkçağ Felsefe Tarihi: Sofistlerden Platon'a*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- CEVİZCİ, A. (2011), *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul.
- COPELSTON, F. (1993), *A History of Philosophy Volume II, Medieval Philosophy*, Doubleday, New York, London, Toronto.
- GÖDELEK, K. (2011), *Zihin Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- KUTLUSOY, Z. (2014a), "Zihin Felsefesinin Antik Başlangıcı ve Kökeni Üzerine", *İoanna Kuçuradi Çağın Olayları Arasında*, ed. Betül Çotuksöken, Gülriz Uygur ve Hülya Şimga, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- KUTLUSOY, Z. (2014b), "Özdekçi (Materyalist) Zihin Yaklaşımlarının Esin Kaynağı Olarak Aristoteles'in Ruh Anlayışı", *Cogito*, Sayı 78, Yapı Kredi Yayınları.
- PASNAU, R. (2007), "Human Nature", *The Cambridge Companion to Medieval Philosophy*, ed. A.S. McGrade, Cambridge University Press.
- PLATON (2002) *Phaidros*, The Collected Dialogues of Plato, ed. Edith Hamilton & Huntington Cairns, çev. R. Hackforth, Princeton University Press, New Jersey.
- PLATON (2002), *Timaios*, The Collected Dialogues of Plato, ed. Edith Hamilton & Huntington Cairns, çev. Benjamin Jowett, Princeton University Press, New Jersey.
- PLATON (2013), *Phaidon*, çev. Furkan Akderin, Say Yayıncılık, İstanbul.
- SPADE, P. V. (2008), "William of Ockham" *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/ockham/>.